

ERIK ANNERS:

Radikalismen vid universiteten

Den vänsterextremistiska våg, som vi och andra länder upplevt vid universiteten, håller på att rulla tillbaka, skriver professor Erik Anners. Men ännu är vänsterkrafterna starka, inte minst på grund av deras inflytande i massmedia. De har också blivit kvar inom vissa samhällsvetenskapliga institutioner. Ofta är de dessutom starkt engagerade, men man skall inte låta sig skrämmas av dem. Samhället har medel att försvara sig. Det förnämsta är att den demokratiska värdegemenskapen mellan partier och intresseorganisationer hålls levande. Svårare är att gå till motoffensiv. Vi saknar ännu en samhällsteori, som håller under en framryckande teknologisk civilisation.

I en tid då ideologiska termer med hävdvunnen mening alltmer suddas ut i språkbruket är det rimligt att börja med definitioner. Radikal betyder som bekant egentligen att gå till roten till sak vid undersökningen av ett problem. För den som har en radikal attityd finns det inga a priori sanna läror eller auktoritativa profeter — allt måste penetreras med kunskapssökandets alla medel, tills man nått sanningen eller åtminstone så långt det är möjligt att komma i dess riktning.

En radikal attityd innebär att på en gång vara öppen och kritisk. Inte minst gäller öppenheten en beredvillighet att förutsättningslöst lära av och låta sig korrigeras av vetenskapliga framsteg liksom av antaganden, som empiriskt ter sig rimligt trovärdiga.

Tillämpar man denna klassiska definition på de vänsterextremistiska åskådningar, som sedan något decennium spelat så stor roll vid våra universitet, är det uppenbart att de inte kan betecknas som radikala. Deras läror är slutna system och deras attityd är doktrinär. Deras metoder är i grunden skolastiska, dvs sanningen är att söka i auktoritativa skrifter och inte genom förutsättningslös forskning. Om fakta och den auktoritativa texten inte stämmer, så mycket värre för fakta.

En del av förklaringen till marxismens renässans som politisk troslära, så långt efter det att Marx både i teorin och praktiken vederlagts av forskning och faktisk samhällsutveckling, är kanske att vår tids ungdom anser sig stå utan hållbar ideologisk vägledning. Under de två senaste år-

hundraenas sekularisering har det inte framträtt någon annan total samhällsteori än Marx historietolkning byggd på hans materialistiska determinism. Liberalismen är i grunden en funktionell ekonomisk teori, som applicerad på samhällslivet leder till vissa politiska värderingar och därav följande politiska krav. Den saknar emellertid historiesyn. Konservatismen har visserligen en historiesyn men icke något slutet teoretiskt system. I denna ideologiska situation har nymarxismen för en del unga människor med starkt politiskt patos tett sig som en väg till en djupare förståelse för samhällslivets problem och en möjlighet att finna teoretiskt genomtänkta lösningar på framtidens samhällsfrågor.

Den vänsterextremistiska vågen

Den vänsterextremistiska våg, som från början av 1960-talet utbreddes sig vid de västerländska industristaternas universitet, är ännu en företeelse, som är alltför litet utforskad för att man skall kunna analysera dess orsaker mer ingående. En av dem är emellertid skönjbar. Vågen kom när en generation ungdomar, som inte hade personlig erfarenhet av det andra världskriget, gick till universitetsutbildning. De hade fått läsa om dess ohyggligheter i skolan och upplevde vätebombshotet mer intensivt än en äldre, mer emotionellt härdad generation. De fick genom televisionen en självupplevelsens kontakt med den mardrömslikt expanderande industriella teknologins miljöför-

störing liksom med u-ländernas lidanden. Så blev förmodligen den vänsterextremistiska vågen en av dessa historiens tillfälligheter, beroende på det slumpvisa sammanträffandet av en rad orsakande faktorer.

Det är skäl att stryka under ordet tillfällighet. Under några år föreföll det i flera länder som om vågen motståndslöst skulle rulla vidare och draga med sig en så stor del av universitetsungdomen, att en revolutionär utveckling låg inom det möjligas gräns. Men det gick inte så — vågen tycks vara på retur. Den stora majoriteten studenter i Sverige är i dag lika politiskt likgiltig och lika inriktad på den personliga karriären som någonsin deras föregångare, alltsedan det första världskrigets katastrof för den europeiska kulturtraditionen ryckte undan så mycket av grunden för 1800-talets idealistiska framstegsoptimism. Det stora flertalet studenter bryr sig just nu långt mer om det framtida jobbet än om hungersnöden i Bangla-Desh eller tortyren i Chile. Man läser om ohyggligheterna, man indigneras inför TV-bilderna, men man förtränger och glömmer. Medlidandesreaktioner kan nötas ut — och trycket från massmedia kanske har blivit för starkt.

Lika litet som vi vet om orsakerna till den vänsterextremistiska vågens uppkomst, lika litet vet vi om orsakerna till dess försvagning. En tänkbar men än så länge obevisad förklaring är att de vänsterextremistiska sekterna — det finns ju många sådana — helt enkelt ter sig löjväckande i sitt trosvisna nit för särdeles

enkla idéer inför ungdomar, som lärt sig tänka kritiskt. Ty på den punkten har skolreformerna varit till stor nytta. Dagens studenter ser med mycken skepsis på alla auktoriteter — inklusive Gud, Lenin, Mao och Palme.

Om denna förklaring är riktig, lär de vänsterextremistiska sekterna inte ha stora utsikter att komma tillbaka i större skala, om inte en världsdepression skulle ge dem ett gynnsamt klimat för sin revolutionära agitation. Å andra sidan är de naturligtvis inte betydelselösa. Genom de stora initialframgångarna bland de väldiga skaror av studenter, som på 1960-talet strömmade till de samhällsvetenskapliga institutionerna — nationalekonomi, sociologi, statskunskap och pedagogik eller till socialhögskolorna — har de lyckats förankra sig i dessa. Vi här i Sverige liksom i andra länder lär få räkna med att för avsevärd tid framåt leva med ett flöde av vänsterextremistisk agitation utgående från dylika institutioner, ofta på ett förledande sätt presenterade i pseudo-vetenskaplig form. En liten tröst för oss i Sverige kan i så fall vara att två remarkabla ledargestalter på den sidan, professorerna Joachim Israel och Gunnar Adler-Karlsson numera har sitt vetenskapliga hemvist i Danmark — något som i svenska akademiska kretsar lär betraktas som en sentida svensk hämnd för Stockholms blodbad.

De engagerade

Men än så länge är de vänsterextremis-

tiska krafterna starka nog för att göra de högre utbildningsanstalterna till en konfliktarena av central betydelse i den politiska opinionsbildningen. Inte minst beror detta på deras starka inflytande i massmedia, särskilt då Sveriges Radio. De gynnas också av ett debattklimat där sensationella uttalanden av "tyckare" ges akttningsfullt utrymme i massmedia, under det att mera stillsamma experter ofta skjuts åt sidan — där de inte mäts skäpan full av glåpord, därför att de inte är tillräckligt engagerade.

Ty att vänsterextremisterna är engagerade råder det inte något tvivel om. De tror, till och över det absurdas gräns, att alla tidens svåra samhällsproblem kan lösas genom att göra om samhället. Riktigt hur det skall göras om vet de visserligen inte. På den punkten ger varken Marx, Mao, Sovjetunionen eller Kina tillräcklig vägledning. Huvudsaken för dem tycks vara den egna "medvetna" elitens diktatur — den revolutionära regeringen. Sedan får man se.

Allt detta är i grunden både rörande i sin hjälplöshet och på sitt sätt sympatiskt. Deras humanitära välmening och intensiva känsla för social rättvisa är nämligen inte att taga miste på. Inte heller den impulsiva idealitet och den tro att viljan kan försätta berg, som i alla tider präglat politiskt engagerade studenter. De flesta av dem kommer förmodligen — som skett så många gånger förr i historien — att stilla sina blodiga svärd och gå in i samhället som nyttiga, kanske särskilt nyttiga, krafter i det vanliga sam-

hällsarbetet. Var är förresten ledargestalten Carlberg, hjälten från 1968 års barrikader i Stockholmsstudenternas kårhus, som sedermera "ställde sig till folkets förfogande" som brevbärare?

Ett ordnat samhällsliv i ett demokratiskt samhälle utövar i sig självt en sanering, som fungerar genom den fria kritiken liksom genom den nödvändiga anpassningen till vardagslivets realiteter.

Samhällets självförsvar

Så långt, så väl. Faran för en drastisk vridning av studentopinionen (och därmed längre fram den allmänna politiska opinionen) åt vänster är för närvarande inte överhängande eller ens mera påtaglig. Den finns emellertid som en latent politisk faktor, som kan aktualiseras vid en mera djupgående social och ekonomisk kris. En sådan kan komma över oss på grund av globala händelseförlopp, som det inte står i Sveriges förmåga att påverka. Alltså kan det vara skäl att begrundna, vad metoder anhängarna av en demokratisk samhällsordning kan pröva för att göra sitt samhälles självsanering effektivare.

För det första skall man inte låta sig skrämmas av konspirationsteorier och därmed göra uppgiften svårare för sig. Allt det vi numera vet om stora revolutionära händelseförlopp — tex de franska och ryska revolutionerna — pekar på att deras skeenden styrdes inte av revolutionära master-minds, än mindre av vittutbredda samverkande konspirativa kretsar av sammansvurna. Vad som hände till-

kom slumpvis och på underlag av en delvis oundviklig social-ekonomisk process. Det är inte revolutionärernas konspirationer, som skapar revolutioner utan den i sig revolutionära situationen, som ger revolutionärerna sin chans.

Vänsterextremisterna har noga studerat sin speciella krigskonst och vet detta mycket väl. Även om de inte konspirerar tillsammans utan var för sig i sina små sektorer, har de därför en gemensam strategi. Den är att alltid och allestädes försöka skapa en revolutionär situation genom att driva fram så starka motsättningar mellan samhällets olika intressegrupper att känslan av samhällsgemenskap går förlorad. Samtidigt skall man — säger deras skrifter — attackera försvaret, polis och domstolar. Dessa skall utmålas som redskap för de härskande klassernas förtryck.

Gentemot denna enkla (men ingalunda ofarliga) strategi är receptet lika enkelt. Det är att hålla på den demokratiska värdegemenskapen både partier och intresseorganisationer emellan och demonstrera detta genom att acceptera förnuftigt balanserade kompromisser. Mot en sådan mur av demokratisk gemenskap slår revolutionärer förgäves sina huvuden blodiga. Till receptet hör även att i den offentliga debatten kritisera vad som ur demokratisk och funktionell synpunkt förtjänar kritik inom samhällsinstitutionerna — men att noga hålla på att den som kritiserar har bevisbördan.

Motoffensiven

Om detta är några till banalitet enkla reg-

ler för det demokratiska samhällets självförsvar, blir problemen kring detta samhälles motoffensiv mera komplicerade. Man kan nämligen inte bekämpa troende sekterister i en normal rationell debatt. Den som föreställer sig det, kan pröva sin debattförmåga på en anhängare av Jehovas vittnen. Ett slutet doktrinärt system är över huvud taget inte angripbart med logik, så länge dess företrädare håller fast vid sina premisser. Och det gör de så länge de tror på den auktoritativa skriften. Kan en nymarxist inte bringas i vacklan på premisstadiet är varje debatt meningslös. Aldrig så väl vässade logiska pilar studsar mot själva tankesystemets pansarplåt. Parterna talar inte en gång samma språk, därför att de inlägger olika mening i samma termer.

Man får alltså sätta målet blygsammare, närmare bestämt nöja sig med att försöka isolera dem inom deras kretsar av egna trosfränder. Men vid en sådan operation måste man ha något att komma med till dem, som är mottagliga för argument. Och här är vi tillbaka vid den tänkbara förklaringen till att vänsterextremisterna över huvud taget haft framgång bland vår tids studenter — nämligen bristen på ideologiskt genomtänkta alternativ.

Varken socialdemokrater, liberaler eller konservativa har än så länge lyckats presentera en anpassning av respektive åskådning till vår tids djupare samhällsproblematik. Vad som hänt därvidlag är i huvudsak att socialdemokraterna försiktigt närmat sig syndikalistiska idéer, under det att liberalerna (med icke ringa grad

av oförsiktighet) närmat sig en kollektivistisk ideologi. Det liberala arvet har i stället tämligen öppet övertagits av de konservativa.

Men studenterna är inte hjälpta med honnörsorden "demokratisk socialism", "socialliberalism" eller "den nya individualismen". Socialdemokraterna kan inte förklara hur friheten skall kunna bevaras i ett socialistiskt system. De (liberala) konservativa kan inte förklara hur "den nya individualismen" skall kunna realiseras i en ägardemokrati, som uppfyller elementära anspråk på social rättvisa, och de socialliberala kan — i all vänlighet sagt — inte förklara någonting alls. I den mån centerpartiet har en ideologi, företräds partiet som bekant av dess ungdomsförbund. Om dess i och för sig lovvärda försök till nytänkande är intet annat att säga än att de dimmiga föreställningarna om lågenergins "lokalsamhäl- len" är så till den grad defaitistiska och reaktionära, att den aktningfulla uppmärksamhet de bestått är förbluffande.

Är det att undra på om många svenska studenter — ej annorlunda än i andra europeiska länder — tycker sig leva i ett ideologiskt tomrum. Vad vi alla, och de främst, behöver är en samhällsteori för en expanderande teknologisk civilisation, en teori som förklarar hur de demokratiska frihetsvärdena skall kunna förenas med en konception av idén om social rättvisa, vilken kan omfattas av det stora flertalet i samhället. Men var finns den teorin och den konceptionen?